

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIGA ONA TILINI O‘RGATISHNING LINGVISTIK ASOSLARI

Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar

11-umumta'lim maktabining davlat tili fani o'qituvchisi

Kurbanova Vazira Sodiqjonovna

ANNOTATSIYA Metodika maktab oldiga qo‘yilgan ta‘lim va tarbiyaviy vazifalardan kelib chiqib, ona tilini o‘rgatishning vazifalarini va mazmunini belgilaydi, ta‘lim-tarbiya berish jarayonini tekshiradi. Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ona tilini o‘rgatishning lingvistik asoslari haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, ona tili, tilning lingvistik asosi, fonetika, leksikologiya, morfologiya, sintaksis.

ABSTRACT The methodology determines the tasks and content of teaching the native language, based on the educational and pedagogical tasks assigned to the school, and examines the educational process. The article discusses the linguistic foundations of teaching the native language of primary schoolchildren.

Keywords: primary education, native language, linguistic foundations of the language, phonetics, lexicology, morphology, syntax.

KIRISH

Maktabda o‘quv predmeti sifatida tilni o‘rganish tizimi tilning barcha tomonlarini, ya‘ni fonetikasi, leksikasi, so‘z yasalishi va grammatikasi (morfologiya va sintaksis)ning o‘zaro ichki bog‘lanishlariga asoslanadi. Metodika fan sifatida ona tili o‘qitish metodikasi boshlang‘ich ta‘lim standard belgilab bergan vazifalarni amalga oshiradi, ya‘ni tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirish, erkin fikrlay olish, o‘z fikrini og‘zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olish, jamiyat a‘zolari bilan erkin muloqotda bo‘la olish ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishga oid metod va usullarni ishlab chiqadi.

ASOSIY QISM

Fonetikaning sintaksis bilan bog‘lanishi, xususan, har bir gapda ma‘lum ohangda bo‘lishida ko‘rinadi. Grammatik va semantik jihatdan bog‘langan so‘zlar majmuasi ma‘lum ohangga ega bo‘lsagina gap hisoblanadi. Bunda gapning mazmuni so‘zlovchining gapda ifodalangan ohangiga bog‘liq bo‘ladi. Shunday qilib, ohang gapda so‘z tartibi, yordamchi so‘zlardan foydalanish, so‘z o‘zgartishlar bilan birga gap tuzish usullaridan biri sifatida xizmat qiladi. Leksikologiya so‘z yasalihi bilan jips bog‘lanadi: birinchidan, tilning lug‘at tarkibi, asosan, tilda mavjud bo‘lgan so‘zlardan yangi so‘zlar yasalihi hisobiga to‘ldirilib, boyib boradi; ikkinchidan, yasalgan so‘zlarning leksik ma‘nosi yasama negizning moddiy ma‘nosiga asoslanadi. Morfologiya leksikologiya va so‘z yasalihi bilan jips bog‘langan. Morfologiya, asosan, so‘zning grammatik xususiyatlarini o‘rganadi. So‘zning grammatik ma‘nosi doimo leksik ma‘nosi bilan birga namoyon bo‘ladi, har bir so‘z, bir tomondan, shu so‘zga tegishli bo‘lgan ma‘lum o‘ziga xos leksik-grammatik guruhning belgilarini bildiradi, ikkinchi tomondan, u so‘zning o‘z leksik ma‘nosi bo‘ladi. So‘zdagi mana shu umumiy birlik morfologiyada, leksikadan ajralmagan holda, leksika zaminida o‘rganiladi. So‘z uchun muqarrar morfemik tarkibi xarakterli bo‘lib, bunga so‘zning leksik ma‘nosi va qator grammatik belgilari bog‘liq bo‘ladi. Yangi so‘z qaysi usul bilan yasalsin, doim grammatik shakllanadi va o‘zining leksik ma‘nosiga ega bo‘ladi. Har bir so‘z turkumida so‘z yasalihi xarakterli xususiyatlari mavjud. So‘zning morfemik tarkibi va yangi so‘z yasalihi usullari tilshunoslik fanining so‘z yasalihi bo‘limida, grammatika va leksikologiyadan ajratilmagan holda o‘rganiladi. Morfologiya va sintaksis har tomonlama o‘zaro bog‘lanadi. Morfologiyada, asosan, so‘zlarning grammatik ma‘nosi va uni ifodalash shakllari o‘rganiladi; sintaksisda so‘zlarni o‘zaro bog‘lanib so‘z birikmasi va gap hosil qilish usullari, shuningdek, gap turlari, ularning mazmuni va ishlatilishi o‘rganiladi. So‘z morfologiyada ham, sintaksisda ham o‘rganiladi, ammo o‘rganish obyekti har xil bo‘ladi. Sintaksisning o‘rganish obyekti gapdir; unda so‘z gap yoki so‘z birikmasida boshqa so‘zlar bilan ma‘no va grammatik jihatdan bog‘langan holda o‘rganiladi. Morfologiyada so‘z gapdan tashqarida ham o‘rganilishi mumkin;

soʻzga muayyan leksik-grammatik guruhga kiradigan soʻzlar bilan oʻzaro munosabati nuqtai nazaridan qaraladi. Morfologiya va sintaksisda soʻzga bunday har xil yondashish ularning bir-biriga bogʻliqligini inkor etmaydi, aksincha, ular soʻz va gapning oʻzida yashaydi. Soʻzlar soʻz oʻzgarish tizimiga ega boʻlgani tufayli gapiar aloqa vazifasini bajaradi. Shakl yasalishi va soʻz yasalishi morfologiyada oʻrganiladi, ammo gapda tatbiq etiladi, soʻzlarning oʻzaro bogʻlanish qoidalarini oʻrganish esa sintaksis sohasiga taalluqlidir. Soʻz birikmasi tarkibidagi soʻzlarning oʻzaro bogʻlanish usulini aniqlashda shu soʻz birikmasiga kirgan soʻz turkumining morfologik xususiyatlari hisobga olinadi. Bular morfologiya va sintaksisda bir-biri bilan bogʻliq holda oʻrganiladigan til hodisalarining ayrimlaridir. Bu aniq misollar morfologiya va sintaksis bir-birini taqozo qilsa ham, grammatikaning mustaqil boʻlimi ekanini taʼkidlash uchun yetarli. Keltirilgan fikrlar boshlangʻich sinf oʻquvchilariga predmetlararo ichki bogʻlanishni hisobga olgan holda ona tilini oʻrgatish metodikasini belgilaydi:

1. Tilning barcha (leksik, fonetik, soʻz yasash, grammatik) tomonlari oʻzaro bogʻliqligini va ularning har biri oʻziga xos xususiyatlarga ega ekanini hisobga olib, oʻquvchilar tilni ongli oʻzlashtirishlari uchun tilning har bir tomoni xususiyatlarini va ular oʻrtasidagi bogʻlanishni oʻzlashtirishlari zarur. 1-4-sinflarda ona tilini oʻrganish tizimi fonetika, leksikologiya, soʻz yasalishi va grammatikaning oʻzaro bogʻlanishi mohiyatini hisobga olgan holda tuziladi. Bu hol dastur materiallarini oʻrganish tartibini belgilashda ham, taʼlim mazmunini (dastur boʻlimlari oʻrtasidagi uzviy bogʻlanishni) aniqlashda ham hisobga olinadi.

2. Tilning barcha jihatlarining bir-biriga taʼsiri uning aloqa quroli vazifasida namoyon boʻladi. Tilning asosiy birligi sifatida aloqa maqsadida soʻzni toʻgʻri talaffuz qilish yoki yozish, shu tilda soʻzlashuvchi barcha kishilarga bir xilda tushunarli boʻlishi, gapda grammatik jih atdan toʻgʻri tuzilishi kerak.

XULOSA

Shularni hisobga olib, kichik yoshdagi oʻquvchilar tilning talaffuzi, grafik, leksik, soʻz yasalishi va grammatik tomonlarining oʻzaro bogʻlanishi mohiyatini tushunishlari uchun dastur materialini oʻrganishda tilning aloqa vazifasi yetakchi ekani nazarda

tutiladi, ya'ni kishilar bilan aloqa jarayonida tilning barcha tomonlari birgalikda foydalanilishi hisobga olinadi. Shu maqsadda tilning fonetik tomonini o'rganishda so'zning ma'no va talaffuz jihatdan birlik hosil qilishini, tovushning so'z ma'nosini farqlashdagi o'rnini tushuntirishga katta ahamiyat qaratiladi. Maktabda tilning barcha tomonlarini bir-biri bilan bog'liq holda o'rganish ona tilini o'rgatishning yetakchi metodik tamoyili hisoblanadi. Buni amalga oshirish til o'suvchan, bir-biriga o'zaro ta'sir etadigan tomonlari mavjud bo'lgan murakkab hodisa ekanini tushuntirishda doimiy asos hisoblanadi.

REFERENCES

1. Jo'rayeva N. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasining dolzarb masalalari. *Scientific Journal Impact Factor*, 2(9). 2021.
2. Yunusova D. Working on reading consciousness in elementary classes. *Scientific Journal Impact Factor*, 2(9). 2021.
3. G'ulomov A. Ona tili o'qitish prinsiplari va metodlari. – T.: O'qituvchi, 1992.
4. Yo'ldoshev J.G 'Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – T.: O'qituvchi, 2004.